

dr hab. Tomasz Aleksandrowicz
prof. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

Warszawa, 7.06.2023 r.

RECENZJA

dysertacji doktorskiej Pani mgr Justyny Doroszczyk *Ewolucja rosyjskiej polityki antyterrorystycznej w latach 1991-2020* wykonanej pod kierownictwem naukowym dra hab. Daniela Boćkowskiego, profesora Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2022

Uwagi ogólne

Problematyka zwalczania terroryzmu (polityki antyterrorystycznej) Federacji Rosyjskiej jest rzadko podejmowana w polskim piśmiennictwie naukowym. Recenzowana dysertacja stanowi zatem wypełnienie luki, która w badaniach naukowych bez wątpienia istnieje. Bez wątpienia recenzowana dysertacja plasuje się w ramach nauk historycznych, choć z powodzeniem mogłaby zostać zaliczona także do nauk o bezpieczeństwie. Wybór problematyki i jej ujęcie należy zatem ocenić pozytywnie.

Ocena metodologiczna

Metodyka zastosowana w badaniach, których efektem jest recenzowana dysertacja budzi zastrzeżenia.

Sytuacja problemowa została przedstawiona bardzo obszernie i szczegółowo. Doktorantka wskazała również słusznie, iż „Z analizy dostępnej literatury wynika, iż w polskich badaniach naukowych brakuje opracowania prawnokarnych i organizacyjnych rozwiązań wprowadzanych w ramach rosyjskiego systemu antyterrorystycznego z uwzględnieniem szczególnej roli służb bezpieczeństwa państwowego w prewencyjnym i kinetycznym zwalczaniu terroryzmu (...)” (s. 8). Za drobne potknięcie stylistyczne recenzent uznaje sformułowanie „Uzasadnieniem celowości podjęcia tematu jest opracowanie rosyjskiego systemu antyterrorystycznego” (s. 9); Doktorantka miała prawdopodobnie na myśli brak takiego opracowania w literaturze polskiej i konieczność wypełnienia istniejącej luki badawczej.

Nie sposób jednak nie uznać określenia głównego celu badawczego sformułowanego jako „*analiza i opracowanie poszczególnych elementów rosyjskiego systemu antyterrorystycznego*” (s. 9). Analiza jest metodą naukową, a nie celem. Błąd ten powielony został także przy formułowaniu celów szczegółowych: piątego (*Analiza uwarunkowań przestępczości terrorystycznej w Rosji po 1991 roku z uwzględnieniem przemian ustrojowych i rekonstrukcji aparatu bezpieczeństwa państwowego*), siódmego (*Analiza przestępczości terrorystycznej i ekstremistycznej w rosyjskim ustawodawstwie karnym, ustawach przedmiotowych regulujących walkę z terroryzmem i ekstremizmem oraz dokumentach strategicznych*), ósmego (*Analiza systemowa rozwiązań organizacyjno-prawnych wprowadzanych z uwzględnieniem struktury i funkcji systemu antyterrorystycznego w Federacji Rosyjskiej*). Należy także podkreślić, iż nie są to cele pracy, lecz cele badań, jakie Doktorantka przeprowadziła i które prezentuje w dysertacji. Co więcej, na s. 13 – 14 Doktorantka po raz kolejny wraca do celów pracy: „*Celem pracy jest zbadanie poszczególnych elementów stanowiących rosyjski system antyterrorystyczny z uwzględnieniem roli*

Federalnej Służby Bezpieczeństwa oraz określenie tendencji w rozwoju kompetencji rosyjskich służb specjalnych w walce z terroryzmem ze szczególną koncentracją na okresie po 1991 roku i utworzeniu Federalnej Służby Bezpieczeństwa w świetle rozwiązań organizacyjnych, legislacyjnych, strukturalnych jakie nastąpiły po 1991, które to składają się na rosyjski system antyterrorystyczny. Kolejnym celem jest ukazanie specyfiki i złożoności rosyjskiego systemu antyterrorystycznego, na który składają się rozwiązania prawne, doktrynalne, strukturalno- organizacyjne oraz dominującej roli FSB w rosyjskim systemie antyterrorystycznym i politycznym. Rola i kompetencje FSB w zakresie realizacji polityki antyterrorystycznej zostanie ukazana w świetle przepisów kodeksu karnego, dokumentów strategicznych i ustaw antyterrorystycznych oraz kompetencyjnych, co umożliwi ukazanie pełnego zakresu pełnomocnictw FSB FR jako głównego organu władzy wykonawczej w zakresie współtworzenia i realizacji polityki antyterrorystycznej”. Stwarza to wrażenie chaosu metodycznego rodząc u czytelnika podstawowe pytanie: co w zasadzie było celem badań, których rezultaty przedstawiono w recenzowanej Dysertacji?

Niejasno został przedstawiony główny problem badawczy. W jednym miejscu S. 11) Doktorantka stwierdza, iż *„Problemem badawczym pracy – jak wspomniano wyżej - jest ewolucja znaczenia i kompetencji służb specjalnych w rosyjskim systemie antyterrorystycznym ze szczególnym uwzględnieniem okresu po rozpadzie ZSRR w 1991 roku i rolą utworzonej w 1995 roku Federalnej Służby Bezpieczeństwa, która współcześnie stanowi główny podmiot odpowiedzialny za rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożenia terrorystycznego, jak i działalności ekstremistycznej w Federacji Rosyjskiej”.* To sformułowanie trudno jest uznać za określenie problemu badawczego, już bardziej znalazłoby swoje miejsce w opisie sytuacji problemowej. W tym samym akapicie Doktorantka problem badawczy formułuje diametralnie inaczej, stwierdza bowiem, iż

„Problemem badawczym pracy jest więc odpowiedź na pytanie – W jaki sposób uwarunkowanie zagrożenia terrorystycznego w Rosji determinuje wprowadzanie w określonych rozwiązaniach organizacyjno-prawnych w ramach systemu antyterrorystycznego i etapów ewolucyjnych owego w perspektywie historycznej?). To sformułowanie należy uznać za prawidłowe i nie budzące wątpliwości.

Jako szczegółowe problemy badawcze Doktorantka wskazuje: *Jak uwarunkowane jest zagrożenie terrorystyczne w Rosji? Jakie są tendencje zmian legislacyjnych, organizacyjnych, legislacyjnych w ramach rosyjskiego systemu antyterrorystycznego? W jakim kierunku ewoluował rosyjski system antyterrorystyczny i rola FSB od lat 90. XX wieku do współczesności? Jakie relacje zachodzą pomiędzy poszczególnymi elementami rosyjskiego systemu antyterrorystycznego? Jakie elementy stanowią o specyfice rosyjskiego systemu antyterrorystycznego? Na czym polegają rosyjskie rozwiązania prawno-karne w zakresie penalizacji terroryzmu i ekstremizmu? W jakim stopniu aktualna reakcja władz rosyjskich jest skuteczna wobec zagrożenia terroryzmem międzynarodowym? Jak ewoluuje definicja zagrożenia terrorystycznego w ustawach przedmiotowych i dokumentach strategicznych Federacji Rosyjskiej? W jakim kierunku ewoluował rosyjski system antyterrorystyczny i rola FSB od lat 90. XX wieku do współczesności? Jakie relacje zachodzą pomiędzy poszczególnymi elementami rosyjskiego systemu antyterrorystycznego? Jakie elementy stanowią o specyfice rosyjskiego systemu antyterrorystycznego? Na czym polegają rosyjskie rozwiązania w zakresie zwalczania terroryzmu? W jakim stopniu aktualna reakcja władz rosyjskich jest skuteczna wobec zagrożenia terroryzmem międzynarodowym?* (s. 12). Sformułowania te nie budzą wątpliwości, jednak Doktorantka bezpośrednio po wymienieniu tych problemów wskazuje, iż *„Problemem badawczym uzupełniającym wyżej postawiony jest ewolucja znaczenia i kompetencji służb specjalnych w rosyjskim systemie*

antyterrorystycznym ze szczególnym uwzględnieniem okresu po rozpadzie ZSRR w 1991 roku i rolą utworzonej w 1995 roku Federalnej Służby Bezpieczeństwa, która współcześnie stanowi główny podmiot odpowiedzialny za rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożenia terrorystycznego, jak i działalności ekstremistycznej w Federacji Rosyjskiej”. Trudno to uznać za problem badawczy.

Hipoteza badawcza została sformułowana jako *„Rosyjski system antyterrorystyczny, wraz z kluczową rolą organów bezpieczeństwa państwowego oraz prawno-karną penalizacją zagrożenia terrorystycznego jest zdeterminowany przez skalę, poziom i definicję terroryzmu wraz z jego penalizacją w każdym okresie historycznym)* (s. 13). Szczegółowe hipotezy Doktorantka sformułowała następująco: *Istotnym wyzwaniem zarówno dla organów bezpieczeństwa państwowego jest wzrost zagrożenia terroryzmem oddolnym – narodnickim czy motywowanym fundamentalizmem islamskim. Uwarunkowania terroryzmu w Rosji są zdeterminowane różnorodnością etniczno- kulturową, czynnikami ekonomicznymi, społecznymi, jak również nastrojami względem władzy politycznej. Rosyjski system antyterrorystyczny uwzględnia kompensację działań wszystkich organów ustawowo powołanych do zwalczania terroryzmu. Definiowanie terroryzmu w zapisach kodeksów prawno-karnych od II poł. XIX wieku uległo zauważalnemu zaostrzeniu. Penalizacja aktów terrorystycznych zmierza ku maksymalnej neutralizacji zagrożenia terrorystycznego, jak również obniżenia potencjału radykalizacyjnego. Działalność organów bezpieczeństwa państwowego w ramach zwalczania terroryzmu wpisuje się w rosyjską tradycję priorytetyzowania kwestii bezpieczeństwa i wartościowania skuteczności działania organów w celu osiągnięcia możliwie najbardziej stabilnego poziomu bezpieczeństwa. Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej jest wiodącym organem, na którym spoczywa ustawowa odpowiedzialność za koordynację walki z terroryzmem w ramach Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego (NAK FR). FSB FR pełni rolę organu władzy wykonawczej*

koordynującym działalność innych służb i podmiotów zaangażowanych w realizację działań z zakresu ujawniania, identyfikowania, neutralizowania i eliminowania działalności terrorystycznej realizowanej zarówno przez grupy i organizacje terrorystyczne, jak również tzw. „samotnych wilków” Wysoka pozycja FSB oraz szeroki zakres kompetencji służbowych w rosyjskim systemie polityczno-społecznym jest zdeterminowana wysokim poziomem zagrożenia terrorystycznego i maksymalizacji penalizacji terroryzmu jako jednego z głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej. Rosyjski system antyterrorystyczny łączy w sobie regulacje prawno-karne w zakresie penalizacji terroryzmu z zakresami kompetencji poszczególnych służb ustawowo wyznaczonych do prowadzenia działalności antyterrorystycznej. Ewolucja struktury rosyjskiego systemu antyterrorystycznego, jak również zapisów prawa karnego i ustaw przedmiotowych jest uwarunkowana zewnętrznym poziomem zagrożenia terroryzmem międzynarodowym (s. 14 – 15).

Baza źródłowa została przedstawiona obszernie i szczegółowo. Należy jednoznacznie podkreślić, iż jest to bardzo silna strona recenzowanej dysertacji, szczególnie, że Doktorantka wykorzystała wiele źródeł rosyjskojęzycznych, źródła prawa rosyjskiego i – w ocenie recenzenta – całość doktryny polskiej.

Brak jest w części metodycznej dysertacji wskazania, jakimi metodami naukowymi, technikami i narzędziami badawczymi posługiwała się Doktorantka w swoich badaniach. W ocenie recenzenta stanowi to minus dysertacji.

Uwagę recenzenta przykuła teza Doktorantki zamieszczona na s. 4 i głosząca, iż *W okresie sowieckim doszło do niewielkiej liczby ataków terrorystycznych*. Jest to bardzo ryzykowne stwierdzenie, bowiem brak jest dostępu do danych dotyczących zagrożeń terrorystycznych z tego okresu; archiwa KGB są przecież niedostępne, co należy potraktować jako ograniczenie badawcze.

Generalnie należy uznać, iż część metodyczna pracy budzi poważne wątpliwości.

Ocena merytoryczna

Dysertacja jest bardzo obszerna, liczy bowiem 632 strony. Pozytywnie należy zatem ocenić zastosowane przez Doktorantkę rozwiązanie, by całość dysertacji podzielić na części, które następnie podzielone zostały na rozdziały dotyczące konkretnego problemu. W rezultacie praca składa się z 6 części podzielonych na rozdziały i podrozdziały, co stanowi ułatwienie zorientowania się w tak szerokiej problematyce podjętej przez Doktorantkę.

Tak więc, część I (*Ewolucja zagrożenia terrorystycznego w kontekście rozwiązań prawno- organizacyjnych w zakresie walki z terroryzmem w Rosji w II połowie XIX i w wieku XX*) składa się z czterech rozdziałów, część druga (*Przestępczość ekstremistyczna w rosyjskim ustawodawstwie karnym – definicje, kryminalizacja, sankcje karne*) z pięciu rozdziałów, część III (*Przestępczość terrorystyczna i penalizacja terroryzmu w świetle zapisów prawno-karnych Federacji Rosyjskiej*) z sześciu rozdziałów, część czwarta (*Struktura i funkcje rosyjskiego systemu antyterrorystycznego*) z czterech rozdziałów, część piąta (*Uwarunkowania przestępczości terrorystycznej w Federacji Rosyjskiej po 1991 roku*) z pięciu rozdziałów, a część szósta (*Federalna Służba Bezpieczeństwa w Federacji Rosyjskiej w rosyjskim systemie antyterrorystycznym*) z czterech rozdziałów. Poza tym dysertacja składa się ze Wstępu, Zakończenia i Bibliografii.

Układ dysertacji jest logiczny i przemyślany. Całość została napisana językiem adekwatnym dla pracy naukowej, a równocześnie czytelnym i zrozumiałym.

Dysertacja jest bardzo dobrze udokumentowana, co jest jej niewątpliwym plusem. Doktorantka przywołuje 181 rosyjskich źródeł prawa i orzecznictwa zarówno

historycznego, jak i obowiązującego, 149 monografii i druków zwartych (na s. 604 jest pomyłka w numeracji), 233 artykuły naukowe i rozdziały w wydawnictwach zwartych oraz 65 źródeł internetowych; poza nielicznymi przypadkami źródła wymienione w Bibliografii są rosyjskojęzyczne. Jednoznacznie świadczy to o zgłębieniu przez Doktorantkę problematyki będącej przedmiotem Dysertacji. Należy też podkreślić, iż przywołane przez Doktorantkę przepisy zostały poddane analizie i osadzone w kontekście historycznym, a nie tylko przywołane i zacytowane czy opisane. Świadczy to o skrupulatności i dociekliwości Doktorantki, a już choćby z przyczyn poznawczych stanowi o wartości naukowej recenzowanej dysertacji. Z doświadczeń zawodowych recenzenta jako nauczyciela akademickiego wynika, że rozprawy doktorskie o takiej objętości, takim stopniu szczegółowości i takiej liczbie źródeł zagranicznych, w tym źródeł prawa, należą w polskiej praktyce do rzadkości.

Analiza tej części pracy skłania do sformułowanie trzech uwag.

Po pierwsze, Doktorantka stosunkowo szeroko i dokładnie omawia problematykę znacznie wykraczającą poza określone w tytule ramy czasowe. Zabieg ten należy ocenić pozytywnie, już choćby ze względów poznawczych, jednak, zdaniem recenzenta, powinien być uwzględniony w tytule pracy; rodzi się bowiem wątpliwość czy tytuł pracy jest adekwatny do jej treści.

Po wtóre, Doktorantka posługuje się w kilku miejscach pojęciem „terroryzm oddolny” (choćby w tytule rozdziału IV części I, s. 124). Co ten termin oznacza? Przeciwnieństwo terroryzmu „odgórnego”? Tradycyjnie w literaturze przedmiotu badacze posługują się angielskojęzycznym terminem *home grown terrorism* (także w literaturze polskojęzycznej). Jest dobrym prawem Doktorantki wprowadzania takich terminów, jednak należałoby go wyjaśnić.

Po trzecie wreszcie, Doktorantka posługuje się (s. 351). Recenzent jest świadom tego, że termin ten ukształtował się od dawna w polskim piśmiennictwie, jednak należałoby raczej mówić o *bezpieczeństwie terrorystycznym*, a więc bezpieczeństwie od zagrożeń terrorystycznych, a nie antyterrorystycznych, podobnie jak używa się pojęcia *bezpieczeństwo militarne*, a nie *bezpieczeństwo antymilitarne*. Niniejsza uwaga nie nosi charakteru zarzutu pod adresem Doktorantki, szczególnie, że Recenzent sam posługiwał się tym określeniem; warto wszelako zwrócić na to uwagę.

Sformułowane powyżej uwagi pozwalają na stwierdzenie, iż merytoryczna ocena dysertacji jest pozytywna.

*

* *

Wskazane powyżej uchybienia w części metodycznej nie pozwalają recenzentowi na wnioskowanie o wyróżnienie dysertacji, na co z uwagi na cześć merytoryczną pracy bez wątpienia zasługuje. Recenzent pozwala sobie w związku z tym zasugerować, by Doktorantka – po wyeliminowaniu wskazanych uchybień – podjęła starania na rzecz opublikowania dysertacji w charakterze monografii naukowej.

Konkluzje

Reasumując stwierdzam, że Doktorantka w recenzowanej dysertacji zaprezentowała swoją ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauk historycznych oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Równocześnie stwierdzam, że przedmiotem recenzowanej dysertacji doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej, a tym samym recenzowana dysertacja spełnia kryteria określone w art. 187 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. 2022 poz. 574.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki, Pani magister Justyny Doroszczyk, do obrony pracy doktorskiej i nadanie jej stopnia naukowego doktora nauk historycznych.